

شیخ موحەمەد ئەمینی حەیدەری ” (۱۹۲۷-۲۰۰۳) “

د ناڤ مەدرەسەییێن مە کورداندا گەلەک زانا و مە لا و شیخ
و هەلبەستقانیێن مەزن رابووینە، ئەوان ب پینقیسی خوە
خزمەتەکا مەزن پیشکیشی ئەدەبیات و مللەتی کورد کرینە “

■ شیخ موحه مدئی حهیدهری کییه؟

شیخ موحه مدئی ئەمین کورئ زانا و ههلبهستفانی ب ناڤودهنگ مهلا ئەحمه مدئی حهیدهرییه^(۳)، مهلا ئەحمه کورئ صالح کورئ رهشیدی کورئ همزهی کورئ عیماده دینییه. ناڤی دهیکا ئەوی سه دیکه خانمه.

شیخ موحه مدئی ئەمین ل ۲۲ی شوباتا سالا ۱۹۲۷ی زاینی ل گوندئ کهلهی گریډای باژیری نوسه بیینی سه ر ب پارێزگهها میردینیقه هاتییه دونیایی.

ژ ناسناڤی شیخ موحه مدئی ئەمین دیاره کو ژ هوزا حهیدهرییه، هه چهنده ئەف هوزه د بنیاتی خۆدا خه لکی دهقرا سهرحه دینه و سنووری ئەوان دگه هیته ههتا دهقرا دیرسمی.

■ ژيانا ههڤزینی یا شیخ موحه مدئی ئەمین حهیدهری:

شیخ موحه مدئی ئەمین د ژيانا خۆدا دوو جارن ژيانا ههڤزینی پیکهینایه، ههڤزینیا ئەوی یا ئیکئ د سالا ۱۹۴۷ی ل گه ل خانمه کئ ژ گوندئ ئەوی بوو کو د ئەڤئ ههڤزینییدا خودئ حهفت کچ و دوو کور ب ناڤی (صبغهت الله، موبارهک) ب رزقی ئەوان کرن.

پشتی ههڤزینیا ئەوی یا ئیکئ چوووه بهر دلوقانییا خودئ، شیخ موحه مدئی ئەمین ل گه ل خوشکا ههڤزینیا خوه ژيانا ههڤزینی پیکهینا، د ئەڤئ ههڤزینییدا خودئ کچهک و شهش کور ب ناڤی (ئەحمه، دیادین، وهحادین، موحاهد، وهفادین، عهلا دین) ب رزقی ئەوان کر.

▼
مهلا
ئهممه
بابی شیخ
موحه مدئی
ئهمین

بهلی دهمی ئەم بهرێخوه دانی ل بهرهمین ئەوان دکهین ئەوین کو ئەوان نفیسین، پتیریا ژئ (دیوان و قههینوک) ن، ده ربارهی بابهتین جودا جودا نفیسینه، بهلی جهی داخیه گهلهک ژ ئەوان ههتا نوکه نهگه هشتینه بهردهستی مه.

مللهتی کورد گرنگییه کا زۆر ب نفیسینا ههلبهستی دایه، ژبه رکو ئەوان ب نفیسینا ههلبهستان خه ما خوه دیارکریه کو ئەو خه مه یا ئەم هه می بو دنا لین، ئەو ژ خه ما بی خودانییه، ئەگه ههلبهستفانین کوردان ژئ خودانهک هه بان؛ نوکه ئەو ژئ دا وهکی گه لهک ههلبهستفانین مللهتین دی ب ناڤودهنگ بن و ناڤین ئەوان ژئ دا د ناڤ مللهتین بیانیدا هینه گوهلپوون.

کا چهوا ههلبهستفانی مالباتا ئاڤته پیا شیخ موحه مدئی جان^(۴) د پیشهیا لهیلا مهجنوونا خوه دا دبێژیت:

ئەڤ تورک و عه رهب ته تار و فارس
چارهک ب بوونا ل بهر مه ناقص
هه ر شاعرهک زه بانئ کوردان
قه ط نایئ ژ حالئ وان خه بهردان
هه ر شعر و قه صیده دئ ب گو تا
دونیا سه ر و بن هه می ب صو تا
ئهم ما کو خودان ژ بوومه نینه
نیڤ رووم و عه رهب نه ئاده مینه^(۵)

گۆتارا مه یا ئەڤئ جارئ ژئ ل سه ر ههلبهستفان و زانا و شیخ موحه مدئی ئەمین حهیدهرییه.

شیخ موحه مدئی ئەمین ب پینقیسی خوه خزمه ته کا مهزن پيشکیشی ئەده بیاتا کوردی کریه. ئەم دئ هه ولدهین د ئەڤئ گۆتارا خوه دا به حس ل ژيان و خواند و بهرهمین شیخ موحه مدئی ئەمین بکهین.

شیخ موحه‌مد ئەمینی زاروکیڤن خوه ب پەروەردەیه‌کا جوان و ب پەروەستین ئیسلامی پەروەدەکرینە و ل مەدرەسەییڤن فەرمی ییڤن دەولەتئ ژى خواندینە، هەروەسا زاروکیڤن ئەوی هەمیان ل بەر دەستئ بابئ خوه دەستویرییا مەدرەسەیی وەرگرتینە.

■ خواندنا شیخ موحه‌مد ئەمینی حەیدەری:

دەمئ ئەم بەرئخووەدانئ ل ژيانا زانا و مەلایین مە کوردان دکەین، ئەم دبینین پتربا ئەوان خواندنا خوه یا دەستپیکئ ل دەف بابئ خوه خواندینە. شیخ موحه‌مد ئەمین ئیک ژ ئەوان زانایا یە ئەوین ل دەستپیکئ خواندنا خو ل دەف بابئ خوه خواندی، شیخ موحه‌مدی د ژیی حەفت سالیدا فورتانا پیروز ل دەف بابئ خوه ب دووماهیەک ئینایە ، پاشی دەست ب خواندنا زانستین شەری کرپیە.

د ژیی دەه سالیدا بابئ ئەوی چوو بەر دلۆقانییا خودئ، دەیکا ئەوی ژى ل دویف وەسیەتا بابئ شیخ موحه‌مد ئەمینی دانایە بەر خواندنئ.

ژبەر پەوشا ئەوی سەردەمی و گرتنا مەدرەسەییڤن دینی؛ دەیکا ئەوی فریکرە گوندئ گرباوی یئ گریڤای باژیری قامشلو ل پوژتاقایی کوردستانئ ل دەف مەلا عەبدوللەتییفئ دانی و دەست ب خواندنئ کر.

پاشی شیخ موحه‌مد قەستا مەدرەسەیییا شیخ ئەحمەدئ خەزەنەوی^(۱) ل گوندئ خەزنائ دکەت، شیخ موحه‌مد ئەمین بو ماوهیی (۱۲) سالان ل ئەقئ مەدرەسئ وانە وەرگرتینە، هەروەسا د مەدرەسەیا شیخ ئەحمەدئ خەزەنەویدا نە بتنئ وانەییڤن دینی دەهاتنە خواندن بەلکو زانستین وەکی (فەلەکی، جقاکناسی، دەروونناسی، میژوو یا ئیسلامی، میژوو یا جیەهانی)ژى دەهاتنە خواندن.

پشتی خواندنا هەمی پەرتووکیڤن ریژی شیخ موحه‌مد ئەمینی دەستویرییا خوه یا زانستی ل دەف مەلا عەبدولپەزاقئ هەلیلی^(۲) ل ساللا ۱۹۴۷ وەرگرتییە.

شیخ موحه‌مد د ژيانا خوه یا فەقاتیدا ل دەف هەشت سەیدا و زانایین مەزن خواندییه:

۱. شیخ عەبدوللەتییفئ دانی.
۲. شیخ ئەحمەدئ خەزەنەوی.
۳. شیخ عەلایەدینی خەزەنەوی.
۴. مەلا مەهدی کورئ شیخ عەبدوللەتییفئ دانی.
۵. شیخ عەبدولپەزاقئ هەلیلی.
۶. سەیدایی عەبدومەجیدی تۆپی.
۷. مەلا یوسفئ بزگوری.
۸. مەلا عەبدوسەلامئ دەلخی.

شیخ موحه‌مد ئەمینی گەلەک ریژ ل سەیدایین خوه دگرت و ل سەر هەر سەیدایەکی خوه هەلبەستەک نقیسییە وەک وەفاداری بو ئەوان.

ئەم دئ ل ئەقیرئ بو هوه نموونەیهکی ژ چەند دیرەکان ژ هەلبەستەکا ئەوی ل سەر سەیدا و شیخئ خوه شیخ ئەحمەدئ خەزەنەوی هیڤین:

مەدەد یا شاهئ خەزنائ تو غەوت و شەهپەری وەقتی
بته خوەش بوو حەیات من بەار و عەنبری وەقتی
لباتە مەرەما قەلبا حەیات و کەوتەری وەقتی
غۆلامئ بژن و بالا تە هەزاران قەصیرئ وەقتی
مەدەد یا شاهئ خەزنائ خەرینا جەوہەری وەقتی^(۳)

شیخ موحه‌مد ئەمینی د ناڤ خەلکئ دەقەریدا کەسایەتییه‌کا بەرز یا زانستی هەبوو، شیخ موحه‌مد ئەمین د هەمی زانستین شەرییدا یئ شەرەزابوو، ژ بلی زمانئ دایک، زمانئ عەرەبی و فارسی و تورکی باش دزانی.

پشتی وەرگرتنا دەستووریا خوه ل گۆندئ خهزنايى
بۆ ماوهيى سى سالان مامۆستايى كريبه.

پشتى سالا (۱۹۵۰) ئ ل وهلاتى توركيا ژ لايى
سياسيغه گوهارتن چيپووين و ياسايا قهدهغهبوونا خواندنا
قورئانى و زمانى عهري رابووي، شيخ موحهمهه ئهمين
زفري گۆندئ كهلهي و ل ئهوي رى دهست ب مهلاتى و
وانهگۆنتى بۆ فهقيان كر.

پاشى چوو گۆندئ باوهرنى ل ئهوي رى مهلاتى
كر. د دويقدا دچيته گۆندئ تيناتا ل نوسهيبيني
گرئداي پاريزگهها ميدينى ل سالا ۱۹۶۲-۱۹۵۰.

ل دويقدا دچيته گۆندئ ميديادا ميدينى
ب نائف قهستهلوني. ل سالا ۱۹۶۹-ى دچيته گۆندئ
سالكا سر ب فارقينا ئامهديقه. و سالا ۱۹۷۹ دهپته
پاريزگهها ميدينى ل گوندئ قوسهري ب جه دبیت.
ل سالا ۱۹۸۲ دچيته فارقيانا ئامهدي
ل گوندئ بهرهكته بجه دبیت.

■ شيخ موحهمهه ئهمين و تهريقهت:

شيخ موحهمهه ئهمين هيش ل
زاروكينييا خوه ل مهدرهسيا خهزنايى ل
بهر دهستى شيخ ئهمهدي خهزنهوي
دهست ب خواندنا زانستين ئيسلامى
كريبه و دههمان دهمد دهست ب
پهروهدهي و تهسهووفى كريبه.

▼
شيخ
موحهمهه
ئهمين
دناقا
فهقياندا

■ شيخ موحهمهه ئهمين و مامۆستا ومهلاتيا ئهوي:

زانا و مهلايين كوردان هر دهما دهستووريا
زانستى وهرگرتبان؛ ئهوان ژى وهكى مامۆستايين خوه وانه
دگۆتنه فهقيان و ئهوان ژيانا خوه ههمى ر بۆ وانه
گۆنتى تهرخان دكر.

شيخ موحهمهه ئهمين ئيك ژ ئهوان زانا و
مهلايين كوردبوو كو هر گۆندهكى چووبايى مهدرهسهك
قهدكر و وانه دگۆتنه فهقيان و مامۆستاييهكى زيرهك و
هداركيشبوو ل گهل فهقيين خوه، ههتا دهمى فهقيهكى
ئهوي تهگر د وانهيا خوهدا خهلهت ببا ئهوي ب شيوهكى
جوان دگۆنتى بيى كو فهقى ههست ب ئيشانى كر!

شيخ موحهمهه ئهمين وهكى ههمى مهلايان
ل گلهك گۆندان مهلاتى كريبه، ب گشتى ل ههشت
گۆندان مهلاتى كريبه.

پشتی وەرگرتنا دەستووریا خوه یا زانستی، شیخ موحهمد ئەمین زقریبه میردینی و ل چەند گۆندان مهلاتی و سهیداتی کرییه، بهلئ شیخ موحهمد ئەمین د ههمان دەمدا دچوو مهدرسهیا خهزنهوی و ل دهق کورئ شیخ ئەحمەدی خهزنهوی شیخ مووسای وانهیین (سهیر و سلووکی) وەرگرتن پشتی شیخ مووسا د سالاً ۱۹۵۸— چووویه بهر دلوقانییا خودئ ل دهق شیخ علائەدینی خهزنهوی تەمامی داییه پهروهدهیا تهسهووئی.

د سالاً ۱۹۶۷ ایدا ل دهق شیخ علائەدینی دەستووریا تهریقەتا نهقشه‌بەندییا خالدی وەرگرتیه.

ل دویف داخوارییا شیخ خوه ل گۆندی سالکا فارقینی ب جه بوویه. ل ئەقی گۆندی دەست ب وانە گۆتئی و پهروهدهیا تهسهووئی کرییه و گەلەک خەلیقهیان دەستووریا تهریقەتی ل دهق وەرگرتینه.

■ وەرگرتنا شیخ موحهمد ئەمینی:

زانا و مهلایین کوردا ههمی دەما خەما ئەوان ئەووبوو کو د ناڤا مللهتی ئەواندا نه‌خوانده‌ڤان نه‌میئین، ئەوان شیانیین خوه ههمی بو ئەقی چەندی بکارهینایینه.

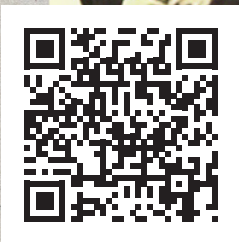
شیخ موحهمد ئەمین ژبه‌ری وەر بکەت د سالاً (۲۰۰۰) ی دا دەست ب ئاڤا کرنا مهدرسه‌کا مه‌زن ل فارقینا ئامەدی دکەت بهلئ مخابن نه‌گه‌شت ئەقی مه‌دره‌سی ب چاڤ بیینیت.

شیخ موحهمد ئەمین ل ۲۲ ی گولانا سالاً ۲۰۰۳ یی چوو بهر دلوقانییا خودی، گۆری ئەوی د ناڤ مزگەفت و مه‌دره‌سه‌یا نوو هاتییه ئاڤا کرنا هاته ڤه‌شارتن.

شیخ موحهمد ئەمین دکەل شیخین نه‌قشه‌بەندییان

شیخ موحهمد ئەمینی ئاڤا کرنا مه‌دره‌سی

■ بهرهم:

شیخ موحه‌مه‌د ئەمین سەرەرای وانە‌گۆنتی و بە‌لاق‌رنا پەرورده‌یی د نا‌فا خە‌ل‌ک‌یدا؛ چە‌ند بە‌ره‌مه‌ک‌ین گ‌ران‌بە‌ل پ‌شت خ‌وه ه‌ی‌ل‌ای‌نه!

شیخ موحه‌مه‌د ئە‌مینی بە‌ره‌مه‌ین خ‌وه پ‌تر ب ش‌ی‌وه‌یی ف‌ه‌ه‌ین‌وک (م‌ثن‌وی) د ب‌وار‌ی ئ‌ای‌ن‌یدا ن‌قی‌س‌ین‌ه. ب گ‌شت‌ی ش‌ی‌خ موحه‌مه‌د ئە‌مینی (ش‌ه‌ش) بە‌ره‌مه‌ل پ‌شت خ‌وه ه‌ی‌ل‌ای‌نه و چ‌وار ژ ئە‌ف‌ان بە‌ره‌مه‌ان ژ‌ی ه‌ات‌ین‌ه چ‌اپ‌ک‌رن.

بە‌ره‌مه‌ین ئە‌وی ب ز‌مان‌ین ک‌ورد‌ی و ع‌ه‌ره‌ب‌ین‌ه. ئە‌م د‌ی‌ل ق‌ی‌ر‌ی بۆ‌ه‌وه‌ب‌ه‌ح‌س‌ل ه‌ه‌ر ش‌ه‌ش بە‌ره‌مه‌ین ئە‌وی ک‌ه‌ی‌ن.

۱. مه‌ول‌وودا نه‌بی (ک‌ورد‌ی):^(۱) ئ‌یک ژ بە‌ره‌مه‌ین ه‌ه‌ره گ‌رن‌گ ی‌ین ش‌ی‌خ موحه‌مه‌د ئە‌مینی‌ه، مه‌ول‌وودا ش‌ی‌خ موحه‌مه‌د ئە‌مینی و‌ه‌کی مه‌ول‌وودا مه‌ل‌ای‌ی بات‌ه‌یی گ‌ه‌ل‌ه‌ک ده‌ی‌ته خ‌وان‌دن، د نا‌ف‌دا رۆ‌ژا ژ‌د‌ای‌ک‌بو‌نا پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر‌ی مه‌ (س‌ل‌اف ل‌ی بن) ب ز‌مان‌ی ک‌ورد‌ی ن‌قی‌س‌ی‌ه.

مه‌ول‌وودا ش‌ی‌خ موحه‌مه‌د ئە‌مین ل س‌ه‌ر بە‌ح‌را ر‌ه‌مه‌ل ق‌ال‌بی ئە‌وی ب ئە‌فی ش‌ی‌وه‌ی‌ه (ف‌اع‌ل‌ات‌ن، ف‌اع‌ل‌ات‌ن، ف‌اع‌ل‌ات‌ن، ف‌اع‌ل‌ات‌ن) ش‌ی‌خ موحه‌مه‌د ئە‌مینی مه‌ول‌وودا خ‌وه ل س‌الا ۱۹۷۵ ن‌قی‌س‌ی‌ه، ل گ‌ۆ‌ری ئە‌وه ک‌ول‌ین‌ین ه‌ات‌ین‌ه ک‌رن ل ده‌س‌ت‌پ‌یک‌ی ژ (۳۱۴) د‌ی‌ران پ‌یک‌ده‌ات به‌ل‌ی ل س‌الا ۱۹۹۰-ی‌دا ش‌ی‌خ موحه‌مه‌د ئە‌مین ه‌ند‌ه‌ک گ‌وه‌ۆ‌ر‌ین‌ان د مه‌ول‌وودا خ‌وه‌دا د‌ک‌ه‌ت و

ه‌ند‌ه‌ک د‌ی‌ران ژ‌ی ده‌ی‌ن‌ی‌ته ده‌ری و ده‌ی‌ل‌ی‌ته (۲۰۰) د‌ی‌ر ب ت‌ن‌ی.

وه‌کو ده‌ی‌ته ز‌ان‌ین ش‌ی‌خ موحه‌مه‌د ئە‌مینی مه‌ول‌وودا خ‌وه د ش‌ه‌فا ژ د‌ای‌ک‌بو‌نا پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر‌ی مه‌دا (س‌ل‌اف ل‌ی بن) ن‌قی‌س‌ی‌ه و ه‌ه‌ر د ئە‌وی ش‌ه‌ق‌ی‌دا ب دوو‌ما‌ه‌یک ه‌ی‌ن‌ای‌ه.

مه‌ول‌وودا ئە‌وی ژ (ح‌ه‌ف‌ت) به‌ش‌ان پ‌یک‌ده‌ی‌ت. چ‌ە‌ند ن‌م‌و‌ن‌ه‌ک ژ مه‌ول‌وودا ئە‌وی:

ئە‌م بدن ح‌ه‌مد‌ی خ‌ود‌ی ئە‌ی م‌وس‌ل‌مان
د‌ای‌ه مه‌ پ‌ه‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر‌ی ئ‌اخ‌ر ز‌ه‌مان
ئ‌ه‌و خ‌ود‌ای ک‌و ه‌ی‌د‌ای‌ه‌ت د‌ای‌ه مه
ن‌ی‌ع‌مه‌تا خ‌وه‌ش د‌ین‌ی ئ‌ی‌س‌لام د‌ای‌ه مه^(۲)
ده‌می به‌ح‌س‌ی خ‌ی‌را مه‌ول‌وود‌ی د‌ک‌ه‌ت:
ئ‌ه‌و ک‌ه‌س‌ی گ‌ۆ ط‌ال‌بی خ‌ه‌یر‌ی پ‌ر
گ‌وه‌ ب‌ده‌ ق‌ی مه‌ول‌وودا پ‌ه‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر
ک‌ی د‌خ‌وا‌زی گ‌ۆ م‌وح‌ه‌م‌مه‌د ش‌اب‌ی
ق‌ی‌مه‌ت‌ی ق‌ی مه‌ول‌وودا وی ز‌ان‌بی
له‌و ب ح‌وب‌با وی ئ‌ی‌مان ک‌ام‌ل د‌بی
ج‌ه‌ن‌نه‌تا با‌ق‌ی ب وی ح‌اص‌ل د‌بی^(۳)

ه‌وه‌س‌ال دوو‌ما‌ه‌ی‌ی‌ی ژ‌ی ش‌ی‌خ موحه‌مه‌د ئە‌مین د‌اخ‌وا‌زی ژ خ‌وه‌ند‌ف‌ان‌ی مه‌ول‌وودا خ‌وه د‌ک‌ه‌ت، ده‌می ژ‌ی خ‌لاس د‌ب‌ی‌ت ئە‌وه ف‌ات‌ی‌ح‌ه‌ی‌ه‌ک‌ی ل س‌ه‌ر ب‌خ‌و‌ین‌:

ئ‌ی ک‌و ته‌ئ‌لی‌ف ک‌ری‌ه مه‌ول‌وود ئە‌ی برا
بۆ‌ ف‌ه‌ق‌ی‌ر‌ی ح‌ه‌ی‌ده‌ری
ه‌ه‌م ح‌اض‌را
ه‌وون ب‌خ‌و‌ین‌ ف‌ات‌ی‌ح‌ه
س‌ه‌ر ق‌ان ته‌مام
س‌ه‌ر (م‌ح‌م‌د الص‌ل‌اة
والس‌لام)^(۴)

▼ ده‌س‌ت‌ن‌قی‌سا مه‌ول‌وودا نه‌بی

ل تهتباع و لوان كو عمه‌لدارن ب شهرعا وى
دكم همدي خودي كو حه‌يدهري د دوف طهريقا وى^(۱۳)

۴. عه‌قیده‌یا ئیمانی: ئیک ژ ئه‌وان به‌ره‌مایه ئه‌وین
د نا‌قا مه‌دره‌سه‌یین کورداندا ده‌یته خواندن، عه‌قیده‌یا
ئیمانی یا شیخ موحه‌مه‌د ئه‌مینی ئیک ژ ئه‌وان به‌ره‌مایه
ئه‌وین گه‌له‌ک ده‌یته خوان د نا‌ق مه‌دره‌سه‌یاندا.

شیخ موحه‌مه‌د ئه‌مینی ئه‌ف به‌ره‌م ب شیوه‌یین
قه‌هینوک چیکرییه ول سر به‌حرا (موتاقاربا نه‌سالیمه)، قالبی
ئه‌وی ب ئه‌قی شیوه‌یییه (فعلون، فاعلون، فعلون)، د
نا‌قه‌را سالی‌ن (۱۹۷۰-۱۹۸۰) ب زمانئ کوردی نقیسییه.
ئه‌ف به‌ره‌مه به‌حس ل بیر و باوهر و ئه‌رکانین
ئیسلامی دکه‌ت، ژ (۲۱۰) دیران و (۹) به‌شان پیکده‌یته.

شیخ موحه‌مه‌د ئه‌مینی د ده‌ستپیکا ئه‌ویدا ب
سوپاسی بو خودی و سلاف دانا ل سر پیغه‌مبه‌ری مه
(سلاف لی بن) ده‌ستپیکه‌ت:

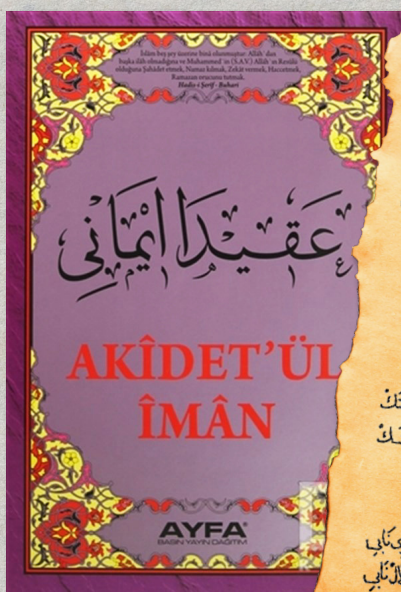
ب همدی خودایی کو ته‌وفیق ژ وى
ب شوکری خودایی هیدایه‌ت ب وى
سه‌لات سر موحه‌مه‌د نه‌بیی د وى
دگه‌ل ئال و ئه‌صحاب و ئه‌تباعی وى^(۱۴)

۲. مه‌ولوودا نه‌بی (عه‌ره‌بی): شیخ موحه‌مه‌د ئه‌مین
ئه‌ف به‌ره‌می خوه ل سالا ۲۰۰۰ ل سر دخوازیا کوری
شیخ ئه‌حمه‌دی خه‌زنه‌وی، شیخ عه‌بدولغه‌نی ب زمانئ
عه‌ره‌بی نقیسییه.

۳. ورد الاطفال^(۱۵): وه‌کو ژ نا‌فی ئه‌وی ديار (گولا زاروکان)،
شیخ موحه‌مه‌د ئه‌مین ئه‌ف به‌ره‌می خوه ده‌ره‌باری
فه‌ی ئیسلامی بو زاروکین کوردان نقیسییه.
(ورد الاطفال) ب شیوه‌یی قه‌هینوک ل سر به‌حرا جه‌ز
قالبی ئه‌وی هوساییه (مفاعلون مفاعلون مفاعلون)
هاتییه نقیسین، ژ (۱۷۸) دیرا پیکه‌اتییه. (ورد الاطفال)
ژ (۱۹) به‌شان پیکه‌اتییه به‌حس ل بابه‌تین (ته‌هاره‌تی و
ده‌ست نقیژی و شه‌رتین گرتنا ده‌ست نقیژی...هتد).
نمونه‌ک ژ ده‌ستپیکا ئه‌وی:

ب (حمدلله) مه‌دی هیممه‌ت ژ زکرنا مه‌دح و زکری وى
گه‌له‌ک زیده‌ دبن نیعمه‌ت ژ دانا وه‌صف و شوکری وى
سه‌لات بین سر موحه‌مه‌د هه‌م لسه‌ر وان ئالی به‌یتا وى
دگه‌ل ئه‌صحاب و ئه‌تباعی عمه‌لدارن ب شهرعا وى
د پشتی وان برایی من موسلمان وه‌ر تو گوهدار به
بزانه علمئ دینی خوه ب شهرعا وى عمه‌لدار به^(۱۶)
نمونه‌ک ژ دووماهییا (ورد الاطفال) ئی:

سه‌لات بین سر موحه‌مه‌د هه‌م
ل ئال و صه‌حب و ئه‌طه‌ارا
ل ئه‌زواج و ل ئه‌ولاد و ل ئه‌صحاب و ل ئه‌نصارا

ده‌ستشپاسا
په‌رتووکا
ورد الاطفال

”ورد الاطفال ژ
نوزده‌به‌شان
پیکه‌اتییه به‌حس
ل بابه‌تین
ته‌هاره‌تی و ده‌ست
نقیژی و شه‌رتین
گرتنا ده‌ست
نقیژی...هتد“

په‌رتووکا
شیخ
موحه‌مه‌د
ئه‌مینی
یا ب نا‌فی
عه‌قیدا ایمانی

دیوانا شیخ موحه‌مد ئەمین ژ (۸۶) قەسیدەیا
 ییکهاتییه، هه‌روه‌کی ژبه‌ری نوکه مه‌ گوئی شیخ موحه‌مد
 ئەمینی زمانئ (کوردی و عه‌ره‌بی، فارسی، تورکی) باش
 دزانی. نموونه‌یک ژ ئیک ژ هه‌لبه‌ستین دیوانا ئەوی:

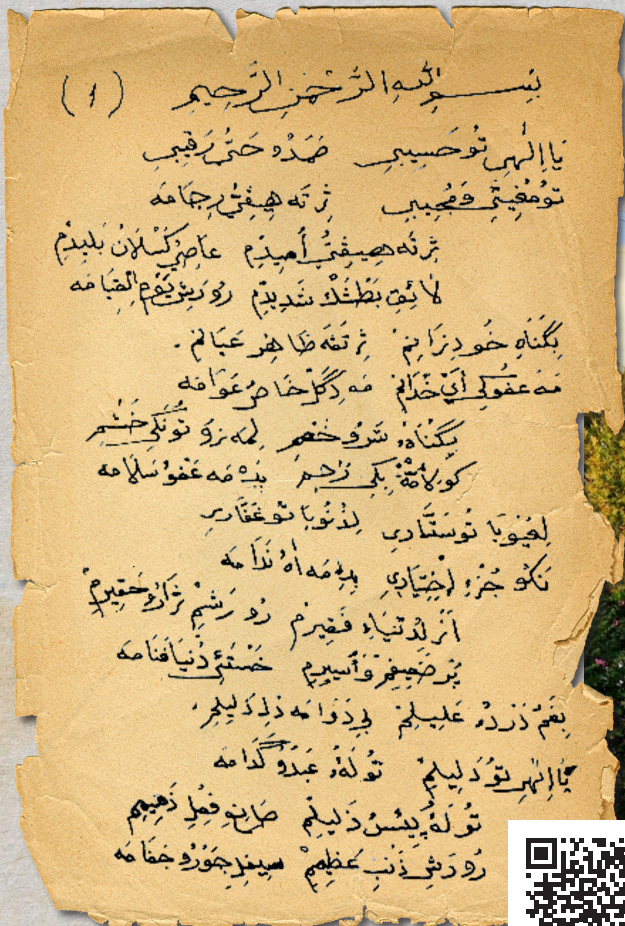
دلو بیژه مه‌که ته‌قصیر لمن ره‌حمئ بکه یا ره‌ب
 ل عومرئ خوه بکه ته‌دبیر لمن ره‌حمئ بکه یا ره‌ب
 عومر هات و ب له‌ز بووری ب نه‌فسا خوه تو مه‌عزوری
 ژ ئیخلاصئ گه‌له‌ک دووری لمن ره‌حمئ بکه یا ره‌ب^(۸۷)

۶. ریساله‌تا ئەخلاق و ته‌سه‌ووفئ: ئەف به‌ره‌مه ب
 زمانئ عه‌ره‌بی ژ لایئ شیخ موحه‌مد ئەمینقه هاتیه
 نقیسن. ژ (۱۰۰) لایه‌ران ییکهاتییه، به‌حس ل ئەخلاق و
 باشی و نه‌باشی و بابته‌ین ته‌سه‌ووفئ دکه‌ت.

شیخ موحه‌مد ئەمینی د عه‌قیده‌یا خوه‌دا بو مه
 دیار کرییه د فه‌هیدا ئەو دوپچووئی مه‌زه‌بن شافعییه د
 بیروباوه‌را د ل سه‌ر مه‌زه‌بن ئەشعه‌ریایه و عه‌قیده‌یا خوه
 ل دوور ئەقئ هزرئ چیکرییه، هه‌روه‌کی دبئژت:

به‌لئ مه‌ذه‌بئ شافعی ئئ مه‌یه
 موحه‌مه‌د ئیدریس ئیمامئ مه‌یه
 ئیمامئ عه‌قیدئ د دوو ئەشکه‌را
 یه‌قین که کو هه‌ر دوو حه‌قن ئەی برا
 کو یه‌ک (ما توریدی) و یه‌ک ئەشعه‌ری
 ژ بو مه‌ذه‌بئ مه‌ ئەوه ئەشعه‌ری^(۸۸)

۰. دیوان^(۸۹): شیخ موحه‌مد ئەمینی دیوانا خوه ب
 شیوه‌یی کلاسیک ب وه‌زن و قافییه نقیسییه، هه‌لبه‌ستین
 جؤراوجؤر نقیسینه. شیخ موحه‌مد ئەمین د نا‌قا دیوانا
 خوه‌دا به‌حس ل ناسینا خودئ و په‌سنا پیغه‌مبه‌ری و
 په‌سنا سه‌یدا و شیخین خوه کریینه.

ده‌ستخه‌سیسا
 دیوانا شیخ
 موحه‌مد
 ئەمینی

مه‌زاری
 شیخ
 موحه‌مد
 ئەمینی

■ پهراوړيز :

۱. شيخ موحهمد جاني ناکتهپي کورئ شيخ بناف و دهنگ ل دهفرا نامهدئ و دهروويهرا شيخ حهسهني نوورانييه. شيخ موحهمد جان ل ۱۳ هيقا شهعبارني سالا ۱۲۷۴هـ مشهختي بهرانهر (۱۹۰۸/۳/۱۹زايئي) ل گوندئ ناکتهپي هاتپيه سهر دونيايي. شيخ موحهمد جان خواندنا خوه د مهدهسها بابي خوهدا خواندييه و لدهق موحهمدئ کورموشلويي دهستورپيا خوه وهرگرتپيه ياشي چوييه شاميدهستورپيا تهريقتا نهقهشهبنديا خالدئ وهرگرتپيه. شيخ موحهمد جان ل ۱۳۲۷هـ مشهختي بهرانهر (۱۹۰۹) ل گوندئ ناکتهپي چويويه بهردولوقانييا خويئ.
۲. دهستقيسا زين العابدین نامهدئ، لهيلي و مهجونون يا شيخ موحهمد جاني ناکتهپي . ۱۲.
۳. مهلا نهحمهدئ حهيدري د سالا ۱۸۸۷هـ ايدا ل باژيري دهدهليئ ژ دايک بوييه. مهلا نهحمهد هيش د زاروکينا خوهدا ل مدهرسهين دهربرهئ باژيري خوه دهست ب خواندنئ کرپيه. پشتي چندهکئ دچپته هيزان لدهف شيخ شهابهدين د نهق مدهرسيدا پهروهديا خوه وهرگرت. مهلا نهحمهدئ حهيدري د سالا ۱۹۳۷هـ ايدا ل گوندئ باوهرنئ ل نوسيهبيني د ژبي ۵۰ ساليديا چوييه بهردولوقانييا خويئ. مهلا نهحمهدئ حهيدري پينچ بهرهم ل پشت خوه هيلابنه (ديوانا، عقيدا ئيمانئ، موناجاتا حهيدري، تهقويمنامه). هر وهسا لسهر ديوانا مهلا حمهدئ نامهيهکا ماستهري هاتپه نقيس بنافو نيشاني (ÖnderBEYTER,) : DIWANA MELA EHMEDE HEYDERI (METN, Ü LÊKOLIN), Teza Lisansa Bilind, Şêwirmend Alk. Doç. Dr. , Abdurrahman Adak, Zanîngeha Mardin Artukluyê Enstitûya Zimanên Zindî yên li Tirkîyeyê Şaxa , Makezanista Ziman Çanda Kurdî, Mêrdîn
۴. شيخ نهحمهدئ خهزنهوي بهرنياس شاهي خهزنهوي شيخ نهحمهدئ کورئ موردييه ل سالا ۱۸۸۷ ل گوندئ خهزنا گريدا باژيري قامشلو ل روتاقايين کوردستاني هاتپيه سهر دونيايي. شيخ نهحمهدئ دهستپيکا خوهندانان خوه لدهف بابي خوه خواندييه پشتي وههگرنا بابي خوه ل گهلهک دهفرا گهريهيا يو ب دهستقهئيانا زانين لدهف گهلهک مهلا و زاناييا خواندييه. شيخ نهحمهدئ دهستورپيا خوه لدهف مهلا حوسيني کوچوک نهفهندي وهرگرتپيه ل فارقينا نامهدئ هر وهسا دهستورپيا زانستنئ فرمودئ لدهف شيخ بهردهپيني نهلحهس ل سامئ وهرگرتپيه. شيخ نهحمهد ل ۲۳ي نادارا سالا ۱۹۵۰

چويويه بهردولوقانييا خويئ.

۵. شيخ عهبدوزراقئ ههليلي ل ۱۸ خزيрана سالا ۱۸۹۵هـ ل گوندئ ههليلي گرندا ميردپني هاتپيه سهر دونيايي. بابي نهوي سهد موستهفا کورئ سهد عومرييه. عهبدوزراق خواندنا خوه يا دهستپيکي ل گوندئ خوه کرپيه. هيش د ژبي ۷ ساليديا وانهين ريزئ دهستپيکريه ههروهسا ل گهلهک دهفرا گهريهيا يو وهرگرتنا زانينئ لدهف گهلهک زانا و مهلايئن دهفري خواندييه. شيخ عهبدوزراق ههردوو دهستورپين خوه يا مدهرسئ و تهريقتئ لدهف شيخ نهحمهدئ خهزنهوي وهرگرتپينه. شيخ عهبدوزراق ل سالا ۱۹۸۰هـ ل قوسهرا ميردپني چوييه بهردولوقانييا خويئ.
۶. م. ضياء الدين حيدري، ديوانا شيخ محمد امين حيدري(ب.ج): ۳۲۹ .
۷. لسهر مهلوودا نهبي شيخ موحهمد نهيمي و بهرانوردکرن گهله مهلوودا ملابي باهي نامهيهکا ماستهري هاتپيه نقيس (MUSTAFA ERTAŞ,) : MEWLÛDA HEYDERÎ (ŞÊX MUHEMMED EMÎNÊ HEYDERÎ) Û BERA WIRDKIRINA WÊ BI MEWLÛDA BATEYÎ RE, Teza Lisansa Bilind, Şêwirmend PROF. DR. ABDURRAHMAN ADAK, ZANÎNGEHA MARDÎN ARTUKLUYÊ-ENSTITUYA ZIMANÊN ZINDÎ YÊN LI TIRKÎYÊYÊ ŞAXA MAKEZANISTA ZIMAN Û (ÇANDA KURDÎ, Mêrdîn 2020
8. HEYDERÎ, Şêx Mihemed Emin, Mewlid-i Nebi, (Ayfa Basim Yayin, Stenbol (b.d
۹. ههمان ژيدهري : (۳).
۱۰. ههمان ژيدهري: (۱۹).
۱۱. لسهر (ورد نهطفالا) شيخ موحهمد نهيمين گوتارهک هاتپيه نامادهکر ههروهسا د نهق گوتارنيدا دهقئ (ورد نهطفال) هاتپيه لاتيني کرن (-Muhammed İkbâl DENİZ, HEYDERÎ, METN Û DANASINA FİQHNAMEYA HEYDERÎ, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergi- (si Yil: 6, Cilt: 6 Sayı: 12, 2020/2, ss. 75-99
12. İkbâl DENİZ, METN Û DANASINA FİQHNAMEYA HEYDERÎ, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi Yil: 6, Cilt: 6 Sayı: 12, 2020/2, ss. (75-99
13. İkbâl DENİZ, METN Û DANASINA FİQHNAMEYA HEYDERÎ, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi Yil: 6, Cilt: 6 Sayı: 12, 2020/2, ss. (75-99
14. HEYDERÎ, Şêx Mihemed Emin, AKİDET-ÜL İMAN , 14 (Ayfa Basim Yayin, Stenbol (b.d

۱۰. ههمان ژيدهري: ۹.

۱۶. لسهر ديوانا شيخ موحهمد نهيمين نامهيهکا ماستهري هاتپيه نقيس ل ژير ناف و نيشاني (Mehmet) : YILDIZ, DIWANA HEYDERI (ŞÊX MIHEMED EMÎNÊ HEYDERI) -METN Û VEKOLİN, Teza Lisansa Bilind, Şêwirmend Prof. Dr. Abdurrahman ADAK, Zanîngeha Mardin Artukluyê Enstituyaya Zimanên Zindî yên li Tirkîyeyê Şaxa Makezanista Ziman Û Çanda Kurdî, Mêrdîn-(2020
۱۷. م. ضياء الدين حيدري، ديوانا شيخ محمد امين حيدري، (ب.ج): ۲۶۹ .

11. Dr. Ramazan KORKUT, HALİDİ TASAVVUF GELENEĞİNDE FİKİH VE TASAVVUF İLİŞKİSİ (SEYDA MUHAMMED EMİN EL-HAYDERİ MEDRESESİ ÖRNEĞİ), Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 53, Eylül 2017, s. 372-396.
12. Kutbeddin Akyüz, Hâlidiliğin Kollarından Birisi Olarak Haznevîlik ve Ahmed Haznevî, Tasavvuf Dergisi 43 (2019) 104-126.
13. Sadullah TAŞÇI, HÂLİDİLİĞİN HAZNEVİ KOLU, ABDURREZZAK HALİLİ VE HALİFELERİ, (YÜKSEK LİSANS TEZİ), HARRAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI TASAVVUF BİLİM DALI, ŞANLIURFA 2018.
14. SARA ERDEM, DIYARBAKIR'DA MEVLİD KÜLTÜRÜ: MEVLİDHANLIK GELENEĞİ VE SÜLEYMAN ÇELİEBİ MEVLİDİNİN İCRA ANALİZ, YÜKSEK LİSANS TEZİ BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI TÜRK DİN MÜSİKİSİ BİLİM DALI, BURSA - 2022.
15. Zeynelabidin Zinar (Kaya), NİMÜNE Ji Gencineya Çanda Qedexekiri, Stockholm / Sweden, Çapa Pêşi 1991.
16. Adak, Abdurrahman: "Helbestvanê Muhibet û Xurbetê: Mela Ehmedê Heyderî", Nûbihar, c.15, j.116, Stenbol, 2011.

■ ژیدەر :

1. م. ضياء الدين حيدر، ديوانا ملا احمدى حيدر، (ب.ج).
2. دەستنقيسا زين العابدين نامەدى، لەيلى و مەجنوون يا شيخ موحەمەد جاني ئاقتەبى.
3. MUSTAFA ERTAŞ, MEWLÛDA HEYDERÎ (ŞÊX MUHEMMED EMİNÊ HEYDERÎ) Û BERA WIRDKIRINA WÊ BI MEWLÛDA BATEYÎ RE, Teza Lisansa Bilind, Şêwirmend PROF. DR. ABDURRAHMAN ADAK, ZANÎNGEHA MARDİN ARTUKLUYÊ ENSTITUYA ZIMANÊN ZINDÎ YÊN LI TIRKIYÊYÊ ŞAXA MAKEZANİSTA ZIMAN Û ÇANDA KURDÎ, Mêrdin 2020).
4. Mehmet YILDIZ, DIWANA HEYDERI (ŞÊX MIHEMED EMİNÊ HEYDERI) -METN Û VEKOLİN, Teza Lisansa Bilind, Şêwirmend Prof. Dr. Abdurrahman ADAK, Zanîngeha Mardin Artukluyê Enstituya Zimanên Zindî yên li Tirkîyeyê Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî, Mêrdîn-2020.
5. ÖnderBEYTER, DIWANA MELA EHMEDE HEYDERI (METN :Û LÊKOLIN), Teza Lisansa Bilind, Şêwirmend Alk. Doç. Dr. , Abdurrahman Adak, Zanîngeha Mardin Artukluyê Enstituya Zimanên Zindî yên li Tirkîyeyê Şaxa , , Makezanista Ziman û Çanda Kurdî, Mêrdîn 2013.
6. Muhammed İkbâl DENİZ, METN Û DANASINA FİQHNAMEYA HEYDERİ, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi Yıl: 6, Cilt: 6 Sayı: 12, 2020/2, ss. 75-99.
7. HEYDERÎ, Şêx Mihemed Emin, Mewlîd-i Nebî, Ayfa Basım Yayın, Stenbol (b.d).
8. HEYDERÎ, Şêx Mihemed Emîn, AKİDETÛL İMAN , Ayfa Basım Yayın, Stenbol (b.d).
9. Ramazan KORKUT, GÜNÜMÜZ HALİDİ GELENEĞİNDE FİKİH VE TASAVVUF İLİŞKİSİ (SEYDA MUHAMMED EMİN EL-HAYDERİ MEDRESESİ ÖRNEĞİ, MEVLANA HÂLİD-İ BAĞDADI VE HÂLİDİLİĞİN BİNGÖL VE ÇEVRESİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ), (ULUSAL SEMPOZYUM) 04-05 MAYIS 2017 BİNGÖL.
10. Okt. Halil AKÇAY, SON DÖNEM TASAVVUF ÂLİMLERİNDEN ŞEYH MUHAMMED EMİN EL-HAYDERİ (HAYATI VE ESERLERİ), KİMLİK, KÜLTÜR VE DEĞİŞİM SÜRECİNDE OSMANLI-DAN GÜNÜMÜZE KÜRTLER, ULUSLARARASI SEMPOZYUMU, 6-8 EYLÜL 2012, BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 2013.